

Таким чином, можна зробити висновок, що арт-терапія це дієвий засіб роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, що допоможуть в підвищенні ефективності соціального розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Вони виходять за межі традиційного освітнього та корекційного процесу, гармонійно поєднуючи соціальний, психолого-педагогічний, корекційно-розвивальний і медичний аспекти. Перспективами подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду застосування засобів арт-терапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел

1. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе. Санкт-Петербург: издательство Речь, 2007. 336 с.
2. Медведева Е. А. [и др.] Артпедагогика и арттерапия в специальном и инклюзивном образовании : учебник для академического бакалавриата; под редакцией Е. А. Медведевой. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 274 с.
3. Олійник Г. М. Особливості соціалізації дітей з особливими потребами у сучасному українському суспільстві. *Social Work and Education*. 2020. Vol. 7, no 2. P. 178–185.
4. Холодїй О. М. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання в школі: навчально-методичний посібник. Черкаси, 2014. 125 с.

Людмила Присяжнюк

студентка III курсу спеціальності 231 «Соціальна робота»
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

Сергій Михнюк

асистент кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

СУЧАСНИЙ СТАН ТА РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

У статті розглянуто стан спеціальної освіти в сучасній Україні, розкрито загальні тенденції та проблеми в системі спеціальної

освіти дітей та молоді з порушенням психофізичного розвитку. Охарактеризовано складові системи освіти осіб з особливими потребами: здобутки, проблеми і шляхи розбудови; розглянуто основні тенденції сучасного реформування спеціальної освіти в Україні.

Ключові слова: *спеціальна освіта, особливі потреби, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, реформування освітньої галузі, діти з порушенням психофізичного розвитку.*

Інтегрування національної системи освіти до європейського й світового освітнього просторів робить освіту одним із найважливіших напрямів державної політики України. Розвиток демократизації у державі, формує духовну культуру та культуру моральних цінностей, набувають неабиякого поширення ідеї гуманізації освіти й пріоритетів особистості, створюються умови для впровадження моделі інклюзивної освіти.

Дослідження поставленої проблеми знайшли відображення в історико-педагогічних роботах таких дослідників: А. Аблятипової, В. Бондаря, Т. Власової, В. Засенка, А. Колупаєвої, Н. Лавриченко, В. Покася, В. Тарасун, М. Ярмаченка та ін.

Сучасні дослідники проблем спеціальної освіти (Л. Аксьонова, Л. Григор'єва, І. Левченко, Н. Назарова, Н. Шматко та ін.) продовжують пошук спеціальних педагогічних технологій вивчення, розвитку та навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

В період розбудови демократичної держави України змінюється політика у сфері освіти, що регламентується законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», які стимулюють стрімке зростання мережі навчально-реабілітаційних центрів державного й комунального підпорядкування для найбільш вражених категорій дітей: з тяжкою і помірною формами відсталості, складною структурою дефекту, з фізичними вродженим і набутих каліцтвом, аутизмом.

Важливим кроком у модернізації системи освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку, наближенням її до європейських стандартів стала ратифікація у 2009 році Верховною радою України Конвенції ООН про права дитини та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей. Незважаючи на економічну кризу, Україна спрямовує всі заходи аби

зберегти набутий досвід спеціальної освіти, примножити його, виробити сучасні технології корекційно-компенсаторної роботи з цією категорією дітей, створити умови для реалізації їхнього права на вибір типу навчального закладу та змісту і форм освіти [1, с. 138-139].

За результатами теоретичного аналізу та різноаспектних досліджень було розроблено концептуальні засади розвитку теорії і практики спеціальної педагогіки, що знайшло своє відображення в таких документах:

- Концепція реабілітації дітей-інвалідів;
- Концепція спеціальної освіти осіб з фізичними та психічними вадами в Україні на найближчі роки та перспективу;
- Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом;
- Концепція жестової мови;
- Концепція державного стандарту освіти дітей з особливими потребами;
- Концепція розвитку інклюзивної освіти [1, с. 139].

Слід зазначити, що в Україні створено диференційовану мережу навчальних закладів (спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів, дошкільних закладів компенсуючого типу, навчально-реабілітаційних центрів – закладів нового типу як державного, так і громадського підпорядкування), у яких реалізуються різні можливості цих осіб в одержанні дошкільної, загальної шкільної та професійної освіти шляхом подолання фізичних, фінансових та психологічних бар'єрів, що унеможлиблюють або ускладнюють їхню повноцінну участь у житті суспільства [1, с. 140].

Функціонування спеціальних закладів в Україні свідчить про значні досягнення: забезпечення умов для надання корекційної допомоги, достатньої матеріальної бази, організація професійно-трудової підготовки, навчання та відпочинок. У спеціальних закладах діти та молодь з особливими потребам здобувають освіту, яка спрямована на одержання знань з основних наук, вдосконалення особистісних якостей, корекцію порушень розвитку й подальшу соціалізацію. Корекційні заняття спрямованні не лише на виправлення порушень психофізичного розвитку дитини, а й мають вплив на особистість загалом для досягнення позитивних результатів у навчанні, вихованні та соціалізації особистості в суспільстві [3, с. 165].

Дефектологи-новатори інтенсивно розробляють і впроваджують принципи диференційованого та індивідуального підходів у навчально-виховній роботі та професійно-трудовій підготовці учнів. Таким чином, суттєвого прогресу в Україні набув окремий напрям здобуття освіти дітьми з особливими потребами – інклюзивне навчання, якому, в умовах простору загальної середньої освіти, останнім часом приділяється увага керівництва держави і освітньої галузі (постанови КМУ та накази МОН), науковців і практиків (розробка теоретичних засад, експериментальна діяльність). Водночас, існує ціла низка нерозв'язаних проблем, які мають як загальнодержавне, так і локальне коріння [1, с. 140].

Питаннями інклюзії, інклюзивної освіти та особливостями впровадження інновацій в умовах інклюзивного навчання в Україні займаються такі вчені: В. Засенко, А. Колупаєва, Ю. Найда, Т. Сак, В. Синьов, Н. Софій, О. Таранченко та ін.

Інклюзія (лат. *Inclusion* – включення) відрізняється від інтеграції або сегрегації і становить процес реального включення інвалідів в активне життя. Головний сенс процесу інклюзії – «всім тут раді». Інклюзія – це процес збільшення ступеня участі кожного учня в житті школи і одночасно процес зменшення ізоляції учня всередині школи. Всі діти мають право навчатися в школі поруч зі своїм будинком. І з цієї точки зору інклюзія – це процес розвитку максимально доступної освіти, спрямованого на розвиток процесу навчання з установкою на учня і одночасного усунення всіляких бар'єрів для максимально повного розкриття потенціалу кожної дитини [4, 7].

Принципи інклюзії є основою для освітнього закладу. До них відносяться:

- відповідність складності вирішуваних завдань здібностям дитини;
- задоволення індивідуальних освітніх потреб дитини;
- подолання потенційних бар'єрів в освіті;
- практичне застосування підходів, заснованих на індивідуальних освітніх програмах [4].

В Україні модель інклюзивної освіти почала набувати значення, переважно, завдяки ініціативам громадських організацій. Інклюзивна освіта передбачає навчання дітей з психофізичним розвитком разом зі здоровими однолітками. При цьому в освітніх закладах для дітей з фізичними обмеженнями створюються відповідні умови для навчання

– у школах будуються пандуси й спеціальні туалети, у штаті працюють асистенти педагогів, які супроводжують учнів з особливими потребами під час занять, діти забезпечуються транспортом, спеціальними підручниками (наприклад, сліпі діти – написаним шрифтом Брайля) та іншим навчальним обладнанням [5, с. 384].

Одним із суттєвих чинників розвитку системи освіти осіб з порушеннями психофізичного розвитку є відсутність остаточної визначеності у термінах їх навчання, що безпосередньо пов'язано із постійними «стрибками» у цьому сенсі загальноосвітньої школи, яка багато в чому є орієнтиром для спеціальної освіти. При цьому варто згадати і про зміни змістового наповнення окремих освітніх галузей «масової» школи, що «тягне за собою» розробку і видання, з усіма похідними, власне, нового навчально-методичного забезпечення процесу навчання осіб з порушеннями психофізичного розвитку [2, с. 27].

У 2020 році у Комітеті з питань освіти, науки та інновацій Верховної Ради України відбулося слухання на тему: «Реформування спеціальних закладів освіти України та стан впровадження інклюзивної освіти: проблеми і шляхи вирішення» [8]. У рамках теми засідання Національна академія педагогічних наук України, зокрема, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка доповіли про виконану суттєву роботу: розробку та впровадження в практику нового покоління навчальних і корекційних програм, критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами; визначено теоретико-методологічні й методичні засади жестової мови та окреслені шляхи подальшого її вивчення не лише як засобу комунікації нечуючих та їхнього навчання, але й як навчальної дисципліни; підготовлено серію методичних посібників (близько 20 назв) для батьків і фахівців, які виховують дитину з особливими потребами; розроблено [5].

Водночас за підтримки МОН України ГО «Смарт освіта» і EdEra створено онлайн курс «Робота вчителя початкових класів із дітьми з особливими освітніми потребами». За допомогою цього курсу вчителі початкових класів можуть у режимі он-лайн опановувати теоретичні знання та практичні вміння для роботи в інклюзивному класі [6].

Звичайно, не можна стверджувати, що Україна досягнула ідеалу чи найкращої спеціальної освіти для осіб з психофізичним розвитком,

оскільки є ряд невирішених проблем і питань у згаданій сфері. Проте з кожним роком цій проблемі приділяється все більше уваги [9, 8].

Стратегія реформування й оновлення галузі спеціальної освіти в Україні ґрунтується на основі принципів демократизації, гуманізації та модернізації, визнання прав кожної дитини на одержання освіти, диференційованого та індивідуального підходів у навчально-виховній роботі та професійно-трудої підготовці учнів тощо.

Отже, питання державної політики у сфері запровадження інклюзивної форми навчання та її сучасного стану досягнуто певних успіхів. Водночас необхідно здійснити ряд кроків для усунення перешкод задля успішного розвитку інклюзивної освіти.

Література

1. Засенко В. В. Стан і пріоритети розвитку спеціальної освіти. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід). *Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience)*: матеріали Міжнародної конференції. Київ, 25-26 травня 2004 р. Київ : Науковий світ, 2004. С. 139-144.
2. Засенко В. В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід). *Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience)*: матеріали Міжнародної конференції. Київ, 25-26 травня 2004 р. Київ : Науковий світ, 2004. С. 26-30.
3. Ісаєва О. Історично-педагогічні аспекти розвитку спеціальної освіти в незалежній Україні. Освіта осіб з особливими: шляхами розбудови: наук.-метод. зб. / Нац. академ. пед. наук Укр. інст. спец. пед. псих. ім. Миколи Яремченка. Київ, 2020. Вип. 16. С. 412.
4. Історія розвитку спеціальної освіти і спеціальної педагогіки як системи наукових поглядів. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Lecture-2.pdf> (дата звернення: 23.04.2021).
5. Кузава І. Б. Моделі розвитку інклюзивної освіти: теоретичний аспект. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 1 (27). С. 380-388.
6. Он-лайн курс «Робота вчителя початкових класів із дітьми з особливими освітніми потребами». URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-SmartOsvita+Inc+1/about> (дата звернення: 23.04.2021).
7. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ Агентство «Україна», 2019. 300 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf> (дата звернення: 23.04.2021).
8. Рекомендації Комітетських слухань на тему «Реформування спеціальних закладів освіти України та стан впровадження інклюзивної освіти:

проблеми і шляхи вирішення». URL: http://kno.rada.gov.ua/news/Robota_Kom/Parl_Kom_slukh/Kom_slukh/IX_skl/75480.html (дата звернення: 23.04.2021).

9. Слухання у Комітеті з питань освіти, науки та інновацій Верховної Ради України на тему: «Реформування спеціальних закладів освіти України та стан впровадження інклюзивної освіти: проблеми і шляхи вирішення». URL: <http://naps.gov.ua/ua/press/releases/1752/> (дата звернення: 23.04.2021).

Інна Рашина

викладач кафедри педагогіки

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

м. Хмельницький

ТЕХНОЛОГІЇ СПІЛЬНОГО ВИКЛАДАННЯ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Розглядаються питання взаємодії педагогічних працівників в освітньому процесі інклюзивного класу. Розкрито поняття «спільне викладання». Великого значення надається моделям спільного викладання. У статті звернено увагу також на технологіях спільного викладання. Серед них виокремлюємо технологію співпраці, паралельне викладання, диференційоване викладання та викладання в команді.

Ключові слова: *спільне викладання, освітній процес, педагогічні працівники, інклюзивне середовище.*

Ефективність роботи інклюзивного класу залежить від створення особливого освітнього середовища, командного підходу, психологічного та корекційного супроводу, раціонально підібраних стратегій надання знань. Найважливіша роль у цьому належить педагогічним працівникам. Їх співпраця реалізується за допомогою спільного викладання, яке є найпоширенішим підходом взаємодії в умовах інклюзивної освіти.

На думку М. Порошенко, спільне викладання – це така організація освітнього процесу в класі, коли два чи більше педагога спільно проводять навчання в єдиному фізичному просторі (класі) [3]. Цей спосіб викладання використовується як для задоволення потреб окремих учнів, так і для покращення ефективності викладання в цілому для всіх здобувачів освіти.